

Кременецькому педінституту — 25 років

Доцент М. Л. БРИГІНЕЦЬ Доцент І. Я. ЗАБОКРИЦЬКИЙ
— ректор інституту. → проректор інституту.

15 квітня ц. р. Кременецькому педінституту минає 25 років.
З думками про свою Батьківщину, про своє місце у великій
справі будівництва комунізму зустрічають цей скромний юві-
лей викладачі і студенти педінституту.

Більшість студентів нашого інституту народилася в Західній Україні, яка до 1939 року стогнала під п'ятою окупантів.

Гірким і безпросвітним було життя трудяших цих спокон-
вічних руських земель, які протягом кількох століть зазнава-
ли іноземної окупації. Не раз піднімалися вони на боротьбу
проти своїх поневолювачів — татарських, угорських, литов-
ських і польських завойовників.

Важливим центром визвольної боротьби трудящих Волині проти польських колонізаторів, що точилася тут на соціальному, національному та релігійному ґрунті було місто Кременець. Саме цим і обумовлене те, що починаючи з XVI ст. і, особливо після возв'єдання України з Росією, польська шляхта посилює реакційні заходи, направлені на придушення визвольного руху трудящих Кременеччини.

Провідну роль у боротьбі проти соціального і національно-визвольного руху трудящих Кременеччини відігравала католицька церква. У 1701 р. кн. Януш-Антоній Вишневецький — воєвода Волині і староста Кременця — запросив у місто єзуїтів. Для них протягом 13 років (1731—1743 рр.) тисячі кріпаків навколоїшніх сіл зводили величний комплекс будівель костелу Святого духа на честь Ігнатія Лойоли.

Ця споруда і досі вражає своєю монументальністю. При костелі було створено єзуїтський колегіум, що став нависним для народу розсадником католицизму.

Незважаючи на зусилля щляхетсько-католицької реакції їй

не вдалося ополячити місцеве населення. Після другого поділу Польщі в 1793 р. Кременець відійшов до Росії, а в 1797 р. став повітовим містом Волинської губернії. Але і після цього польські магнати не залишали надії на відновлення свого панування на Волині і відторгнення її від Росії.

Використавши вплив польського магната кн. Адама Чарторийського на російського царя Олександра I, польська аристократія на чолі з Фадеєм Чацьким добилась того, що в будинках єзуїтського колегіуму в жовтні 1805 р. було відкрито Волинську гімназію, переіменовану в січні 1819 р. в Кременецький ліцей — перший вищий учебний заклад на території Волині і Поділля.¹⁾ Це був учебний заклад закритого типу, в якому вчилися діти польських поміщиків, підприємців та духовенства.

Кременецькому ліцею були передані великі на той час кошти — 415720 злотих польських та численні пожертви польських магнатів (кн. Теофіла Сапіги, коронного маршалка Мошинського, Замойського, Яблоновського, сенатора Ільїнського, короля Станіслава Августа та ін.).

Поскільки відкриття ліцею було санкціоновано царським урядом, який в свою чергу передбачав перетворити його у провідника руського православного впливу на Волині, — утворенні ліцею значну роль відіграли також пожертви російських державних діячів того часу, зокрема царя Олександра I та його матері, канцлера Рум'янцева, фельдмаршала Кутузова та інших.

Кременецький ліцей мав велику бібліотеку і кабінети: мінералогічний, зоологічний, фізичний, хімічний, нумізматики. Бібліотека складалася із 50 тисяч томів, в т. ч. до 1520 цінних інкунаbul. При ліцеї було закладено у 1806 р. великий ботанічний сад, який в значній мірі зберігся до нашого часу. Засновниками та організаторами цього саду були відомий садівник Діонісій Міклер з ім'ям якого зв'язана організація багатьох садів на Україні, відомий дослідник флори Волині та Опілля, викладач природничої історії ліцею (пізніше член-

1) Про історію Кременецького ліцею 1805—1932 рр. див. «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии», т. III, Почаев, 1893, стр. 32—39; Рочник Волински, т. III — 1934, стор. 297—333, т. V — 1937, стор. 107—115; Стецки, Волынь, Львоv, 1864, т. I, стр. 158—169, т. II, стр. 97—178; Батюшков П. И., Волынь, С-П, 1888, стр. 259—261, 274—276; Лев Никулин «России верные сыны», стр. 82—83 та інші джерела.

кореспондент Російської Академії Наук) В. Г. Бессер, а також викладач ліцею Зейдліц.

Для збору нових видів рослин та насіння Міклер був відряджений у довготривалу подорож. Він побував в Петербурзі, Данії, Фінляндії і Англії. Директор саду В. Г. Бессер встановив тісний зв'язок з багатьма російськими та закордонними ботанічними садами. Вже в кінці 1810 р. в Кременецькому ботанічному саду було 2406 видів рослин, а в 1832 р. колекції саду становили 12 тисяч видів і форм рослин.¹⁾

Засновники ліцею мали намір перетворити його в міцний оплот католицизму і ополячення «на східних кресах Польщі», а вихованців ліцею — у досвідчених колонізаторів.

Проте, всупереч волі організаторів ліцею, вплив революційних ідей Великої французької буржуазної революції виявився сильнішим католицької реакції. Природничі науки, математика, фізики, хімія, нові мови поступово витісняли латину, історію папства, риторику, схоластику, які на той час вивчалися в школах різних католицьких орденів.

В Кременецькому ліцеї працювали видатні прогресивні вчені того часу: історик-демократ Йоахім Лелевель, викладач права Олександр Міцкевич (брат Адама Міцкевича), викладач хімії С. Зенович, викладач польської літератури Еузебіуш Словацький — батько геніального польського поета Юліуша Словацького, який народився в Кременці 4.IX.1809 р. та інші. В ліцеї навчалися український поет Тимко Падура, дослідник Сибіру Чекановський, майбутні історики та письменники Карл і Ян Сенкевичі, Мальчевський, Гославський, Заборовський, Корженевський та багато інших видатних діячів.

В 1831 р. під час польського повстання частина вихованців ліцею, натхненна патріотичним ентузіазмом, приєдналася до повстанців.

У 1832 р., після розгрому революційного руху в Польщі, Кременецький ліцей було закрито, а обладнання кабінетів, ботанічного саду і бібліотека передані новоутвореному Київському університетові. В будинках ліцею було розміщено Волинську духовну семінарію, а з 1902 р. — Волинське епархіальне жіноче училище.

1) Н. Л. Бригинец, Б. В. Заверуха «Ботанический сад Кременецкого пединститута», см. «Бюллетень главного ботанического сада АН СССР», вып. 30, М., 1958, стр. 7—9.

Незважаючи на закриття ліцею, Кременець і в другій половині XIX ст. залишається значним культурним центром Волині. В Кременці існували дві гімназії, комерційне училище, середня сільськогосподарська (лісна) школа, учительська семінарія (с. Великі Дедеркали), два міських училища.

Чимало видатних людей — письменників, вчених, видатних громадських діячів жили і працювали в Кременці. У вересні-листопаді 1846 р. тут працював геніальний український поет-революціонер Т. Г. Шевченко. Під враженням народних переказів у нього народилася ідея написання поеми і повісті «Варнак».

В 50-х роках в Кременці жив славетний російський мандрівник і географ М. М. Пржевальський. Український художник М. К. Пимоненко, проживаючи у 1899 р. у Кременці створив ряд полотен, присвячених цьому стародавньому місту. У 1906 р. в Кременці жив М. М. Коцюбинський.

Нову сторінку в історії Кременця відкрила Велика Жовтнева соціалістична революція. З цього часу в літописі міста як і всього західноукраїнського краю ми знаходимо чимало славних сторінок революційної боротьби трудящих мас проти буржуазно-поміщицького гніту за возз'єднання з усім українським народом в єдиній державі. Але трудящим не вдалося тоді відстояти Радянську владу в Західній Україні.

Окупувавши в результаті розбійницької політики Антанти і зрадницької діяльності українських буржуазних націоналістів західноукраїнські землі, правлячі кола панської Польщі перетворили їх на свою внутрішню колонію. Тяжке економічне становище трудящих мас Західної України супроводжувалося жорстоким національним гнітом.

Іноземні поневолювачі поряд з хижацьким пограбуванням природних багатств і жорстокою експлуатацією цього краю, проводили політику денаціоналізації, намагалися знищити українську національну культуру.

Українські школи, газети і журнали закривалися, заборонялася українська мова в державних установах, свідомо закривався доступ дітям трудящих до середньої і вищої освіти.

Внаслідок такої політики з 3600 українських шкіл, які були в Західній Україні в 1919 р., до 1939 р. залишилося лише 123. Особливо послідовно запроваджувалася колонізаторська політика панської Польщі на території Тернопільщини, яка межувала з Радянською Україною. Це з'ясовується тим, що правлячі кола тодішньої Польщі боялися впливу революційних ідей Великого Жовтня з боку Радянської України і тому

робили усе, щоб придушити класову і національну свідомість трудящих цього прикордонного краю і остаточно колонізувати його. Так, якщо на Тернопільщині згідно офіційної статистики у 1922—1923 навчальному році було 662 українські школи, то в 1938—1939 н. р. їх залишалося 52¹⁾ і це тоді, коли з 178 тисяч учнів шкільного віку — 151 тисячу становили діти українців²⁾.

Ще в гіршому стані, ніж загальноосвітня школа, перебувала середня і вища школа в Західній Україні. Про ступінь поширення середньої освіти свідчать, наприклад, такі дані: на території сучасної Тернопільської області у 1938—1939 н. р. було 14 польських гімназій і 2 учительських семінарії, в яких навчалося 4695 учнів, тобто одна середня школа припадала приблизно на 100 тис. чол. населення³⁾. Середніх шкіл з українською мовою навчання, не говорячи вже про вищі учебові заклади, на Тернопільщині в цей час не було жодної.

Лише деяким вихідцям з робітників і селян ціною великих труднощів удавалось здобути середню освіту і тільки в окремих випадках — вищу. Так, наприклад, у 1931 р. серед українського населення Тернопільщини середню освіту мали 3107 чол. і лише 973 чол. мали вищу освіту⁴⁾.

Наведені приклади в достатній мірі характеризують колонізаторську політику польських загарбників в галузі освіти в Західній Україні.

Після загарбання Західної України згідно наказу Й. Пілсудського було «відновлено» Кременецький ліцей. Мета цього навчального закладу за висловом Пілсудського полягала в тому, «щоб виховати нове покоління в дусі хоробрих, активних громадян, щоб підняти дух польський в нових умовах». Більш відверто виразив завдання ліцею відомий шовініст, куратор ліцею Ю. Понятовський: «Кожен учень ліцею, — писав він, — повинен стати людиною нового типу, провідником нашої ідеології і поширювати вплив великопольський на східних кресах». Керуючись такими настановами, за роки існування «поновленого» Кременецького ліцею (1921—1939 рр.) цей навчальний заклад перетворився в гніздо фашистської

1) Тернопільський обл. держ. архів (ТОДА), ф. 52, оп. 1, од. зб. 311, арк. 20

2) Там же, арк. 11.

3) Там же, арк. 2.

4) Wojewodstwo Tarnopolskie — Nakladem Komitetu Wojewódzkiej wystawy, T. 1931, стор. 88.

реакції, в якому навчалися вихідці з поміщиків, духовенства, чиновників, та куркулів. Для дітей трудяших двері ліцею були закриті.

чи навчальні заклади, які були закриті.

З метою поширення впливу ліцею на всі сфери духовного життя краю до його складу,крім загальноосвітнього і педагогічного ліцеїв, було включено або підпорядковано різноманітні навчальні заклади всієї округи в т. ч. торгівельна школа у Кременці, сільськогосподарська (лісна) школа у Білокриниці, ремісниче училище у Вишнівці, городньо-садівничий інтернат, Кременецький музей та інші заклади.

інтернат, Кременецький музей та інші. Коло знань, яке давалось в ліцеї, особливо у підпорядкованих йому навчальних закладах, було надзвичайно обмеженим. На викладенні всіх предметів позначилася ідеологія шовінізму; найважливішу роль у навчальному процесі відігравало релігійне виховання.

Кременецький ліцей був великим землевласником. Йому належало 2800 га орної землі, 38502 га лісу, Смизьке деревообробне підприємство, багато млинів, тартаків, велика кількість худоби і реманенту.¹).

Прибутки від усіх цих, відібраних у народу маєтків та підприємств, йшли на утримання ліцею та проведення даної антирадянської та антинародної пропаганди.

У вересні 1939 р. сонце визволення і щастя засяяло над багатостражданою західноукраїнською землею.

Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною створило умови для успішного здійснення на цих землях культурної революції. Одним з найважливіших завдань її була підготовка через вищу школу висококваліфікованих кадрів спеціалістів для різних галузей народного господарства і культури, зокрема, народних вчителів, поскільки мережа шкіл після визволення західних областей УРСР значно зросла. Так, у 1939—1940 н. р. на Тернопільщині працювало 1188 шкіл, в яких навчалося 205245 учнів²).

З метою розв'язання проблеми підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів для середньої школи західних областей України, постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 15 квітня 1940 р. було відкрито педагогічний та учитель-

1) Liceum Krzemienieckie. K., 1935
2) Матеріали І обл. парт. конференції

2) Матеріали І обл. парт. конференції, квітень 1940 р.

ський інститути у Львові та учительські інститути у Кремене-
ці, Станіславі, Луцьку, Дрогобичі і Ровно¹).

Кременецький учительський інститут розпочав свою роботу після відповідної організаційної підготовки, що тривала майже три місяці, у квітні 1940 р. На чотирех факультетах інституту (мовно-літературному, історичному, фізико-математичному та природо-географічному) до 15 квітня було зараховано 170 студентів.

Велике значення у створенні учительського інституту мала допомога з боку ЦК КП(б)У та Уряду УРСР в справі забезпечення його викладацькими кадрами. Так, до 1 квітня 1940 року за вказівками ЦК КП(б)У в інститут було направлено 16 викладачів, а до початку 1940—1941 н. р. число викладачів становило 33 чол. Директором інституту було призначено тов. ВАКУЛУ Івана Григоровича, заступником директора по навчальній роботі — тов. ТИМЧЕНКА І. С. (з 1940—1941 навчального року — т. СИВАКА А. Л.).

В 1940—1941 н. р. в інституті працювали викладачі ЛІСЕНКО Г. М., ЛІСЕНКО О. М., ЗАУШКЕВИЧ К. Д., АНДРІЄВСЬКИЙ В. П., які і зараз працюють в педінституті; тт. ЕНГЕЛЬГАРД, БОРЩЕВСЬКИЙ, СКРИПНИК, ПОКАЛЬЧУК, ЖУК В. Г. та інші викладачі, які зараз працюють в різних вузах республіки.

В інституті було створено 7 кафедр, обладнані кабінети марксизму-ленінізму, педагогіки, літератури, географії, математики, історії, природознавства та інші, капітально відреставровано приміщення бувшого ліцеального корпусу та завершено будівництво нового навчального корпусу.

Завдяки великій допомозі з боку держави та різних вузів республіки (Одеський, Вінницький, Київський педінститути) була створена інститутська бібліотека, яка нараховувала до 30.000 книг.

Влітку 1940 р. відбувся черговий набір студентів на стаціонарний та заочний відділи учительського інституту. В зв'язку з набором студентів викладачі інституту провели велику організаційну роботу. Для вербування молоді в інститут група викладачів виїздила в райони Тернопільської та інших областей, в газетах було опубліковано об'яви про прийом студентів, влаштовувалися зустрічі викладачів з випускниками середніх шкіл.

¹⁾ Збірник постанов і розпоряджень Уряду УРСР, 1940, № 10, стор. 14.

Щоб полегшити доступ в інституті робітничої і сільської молоді, яка через певні причини, зокрема переслідування за участь у революційному русі, до возз'єднання не змогла одержати документів про закінчення середньої школи. Комітет в справах вищої школи РНК СРСР дозволив педагогічним і учительським інститутам Західних областей України в 1940 р. зараховувати в склад студентів осіб, що склали вступні іспити без подання атестату про закінчення середньої школи.

Внаслідок проведеного влітку 1940 р. набору студентів на стаціонарний і заочний відділи, в Кременецькому учительському інституті у 1940—1941 н. р. навчалося 985 студентів, в т. ч. 445 студентів на стаціонарному і 540 студентів на заочному відділах¹⁾.

Серед новоприйнятих в інститут переважну більшість становили вихідці з західних областей УРСР, діти робітників і селян. Багато з них пройшли суверу школу життя і боротьби в умовах іноземного поневолення, як наприклад, колишній робітник, учасник революційного підпілля А. Вовк та колишня батрачка О. Вовк.

Радянська влада створила дітям трудячих реальні можливості для навчання в інституті, забезпечивши 80% студентів стипендіями. Більшість студентів стаціонарного відділу були забезпечені гуртожитками. При введенні у 1940 р. плати за навчання у вузах СРСР, Радянський уряд ухвалив зберегти в західних областях УРСР безоплатне навчання дітей трудячих у вузах.

Таким чином, у Кременецькому учительському інституті були створені всі умови для підготовки учителів семирічної школи.

В процесі навчально-виховної роботи інституту поряд із завданням підготовки кваліфікованих вчителів особливе значення набуvalа справа ідейного виховання студентів, формування в них комуністичного світогляду. Завдання ці були надзвичайно складними, поскільки значну частину студентів інституту становила молодь, вихована в умовах буржуазного ладу. Необхідно було вирвати цю молодь з-під впливу реакційних елементів, допомогти їй подолати залишки буржуазної ідеології, оволодіти марксизмом-ленінізмом і стати в ряди свідомих будівників соціалістичного суспільства.

¹⁾ Народне господарство Тернопільської області. Стат. зб., Т., 1957, стор. 243.

Вирішальну роль у здійсненні цього завдання відіграли партійна, комсомольська і профспілкова організації та кафедри суспільних наук інституту. Студентська молодь стала із захопленням вивчати марксистсько-ленінську теорію, в інституті організовувалися лекції на різні політичні і наукові теми. Студенти все більше включалися в активну громадську роботу, почала працювати стінна преса, створювалися гуртки художньої самодіяльності, спортивні гуртки і добровільні товариства.

Бойовими помічниками партійної організації у проведенні виховної роботи серед студентів стала комсомольська організація інституту, яка утворилася на початку 1940—1941 н. р. Поскільки партійна група інституту (парторг т. КУЛИК) на той час складалася лише з 6-ти чоловік, а більшість викладачів становила молодь комсомольського віку, комсомольська організація інституту (комсорг тов. ЖУК В. Г.) відігравала активну роль у залученні студентської молоді до громадського життя. Активними комсомольцями інституту були К. Г. КУЧЕРЕНКО (зараз директор Кременецької СШ № 4), К. Ф. КОТОВА (зараз вчитель історії Кременецької СШ № 3) та інші.

Комітет комсомолу організовував цікаві молодіжні вечори, дискусії, багато працював по залученню в комсомол кращих студентів з місцевої молоді.

Поряд з навчально-виховною роботою викладачі інституту розпочали наукову роботу. Зокрема, у травні 1941 р. відбулася перша научно-методична конференція кафедр інституту, на якій було заслушано 8 доповідей.

Наведені факти свідчать про те, що за порівняно невеликий період (1 рік і 2 місяці) Кременецький учительський інститут досяг значних успіхів в навчально-виховній роботі.

Поряд з цим слід відмітити і певні труднощі та недоліки в роботі інституту в цей період. В інститут приймалися люди з різним рівнем підготовки, серед них бувши студенти різноманітних вищих учебних закладів бувшої Польщі та інших країн, випускники та учні гімназій, семінарій та інших середніх учебних закладів. Багато з них погано володіли українською мовою, мали великі прогалини в знаннях за середню школу. Слід врахувати і ту обставину, що набір студентів по суті продовжувався протягом всього 1940 року.

В зв'язку з цим успішність з провідних предметів, особливо

на заочному відділі, була низькою, переходні навчальні пла-
ни повністю не виконувалися. З названих причин випуск у
1941 р. в інституті не відбувся.

В інституті не вистачало викладачів, зокрема з основ марк-
сизму-ленінізму, хімії, загальної історії та інших предметів,
більшість викладачів працювали на педагогічній роботі пер-
ший рік. Серед них не було жодного доцента чи кандидата
наук.

Недостатньою була навчально-матеріальна база інституту,
не вистачало підручників, посібників, необхідного обладнання
для кабінетів і лабораторій¹).

Всі ці обставини безумовно ускладнювали навчально-вихов-
ний процес в інституті. Але, незважаючи на труднощі, діяль-
ність Кременецького учительського інституту була значним
внеском в справу здійснення культурної революції в західних
областях УРСР.

Бурхливий розвиток культури і освіти в західних областях
УРСР був перерваний віроломним нападом фашистської Ні-
меччини на нашу країну. Німецькі загарбники, намагаючись
поневолити радянський народ, поряд з руйнуванням народно-
го господарства, скрізь без жалю, планомірно руйнували шко-
ли, палили бібліотеки, клуби. В Тернопільській області за пе-
ріод тимчасової окупації фашисти знищили 280 шкіл²). В
Кременецькому учительському інституті і в багатьох школах
області гітлерівці влаштували свої казарми, склепи і навіть
конюшні.

Фашистські вандали не обмежувалися руйнуванням шкіл,
вони фізично знищували радянських вчителів, студентів і уч-
нів. В м. Тернополі фашисти вбили більше 4200 дітей, в
м. Кременці — понад 3900 дітей, вони розстріляли в Терно-
полі 34 вчителів і вивезли в Німеччину 16 вчителів³).

В цій чорній справі їм активно допомагали найлютіші во-
роги українського народу — буржуазні націоналісти.

Війна перервала роботу Кременецького учительського ін-
ституту. Багато викладачів і студентів інституту в перші дні
війни пішли на фронт, щоб із зброєю в руках захищати нашу
Батьківщину, серед них викладачі АНДРІЄВСЬКИЙ В. П.,

¹⁾ Виписка з протоколу № 11 засідання бюро Кременецького МК КП(б)У від 5.VII.1940 р.

²⁾ Збірка «За радянську школу», К-Х, 1945, стор. 112.

³⁾ Там же.

ЖУК В. Г., БОРЩЕВСЬКИЙ, СКРИПНИК, ЯСТРЕБЕНЕЦЬКИЙ та інші. Смертю героїв полягли на полі бою декан літературного факультету Йосип Васильович ВАЖНИЧИЙ, викладачі БУКШОВАНИЙ, ДЗІГОВСЬКИЙ, ЦІСЬ та інші. У перші дні війни від ворожої бомби загинув директор інституту тов. ВАКУЛА І. Г. Багато студентів були розстріляні разом з іншими жертвами фашизму в м. Кременці.

Зразу ж після вигнання окупантів почалася відбудова радянської вищої школи в західних областях УРСР. Незважаючи на великі труднощі воєнного і післявоєнного часу в цій справі були досягнуті значні успіхи.

У вересні 1944 р. розпочався новий навчальний рік і в Кременецькому учительському інституті. Важко було організовувати навчальний процес в перші роки. Приміщення інституту були напівзруйновані, лабораторії — не обладнані, бібліотека майже повністю розграбована. Не вистачало підручників, парт, столів, класних дошок, не було чим опалювати зимою гуртожитки та навчальні корпуси.

Але завдяки великій допомозі з боку Партії та Уряду, місцевих партійних і радянських органів, при самій активній участі студентів і викладачів ще в ході війни і в перший післявоєнний період було проведено значну роботу в справі налагодження навчально-виховного процесу в інституті.

Незважаючи на великі труднощі, які переживала країна, держава асигнувала значні кошти на відбудову інституту. Так, наприклад, у 1945 р. кошторис інституту становив 159.810 крб., а в 1946 р. — 203.960 крб. (у новому масштабі цін).

У 1944—1945 н. р. майже всі студенти інституту (98,4%) були забезпечені стипендіями¹). Інститут одержав також велику кількість навчальних посібників, підручників, зошитів, без чого не можна було обйтися.

Зрозуміло, що в цей період держава не мала ще змоги в достатній мірі виділити кошти і матеріали на створення навчально-матеріальної бази інституту. Тому громадські організації підтримували всяку цінну ініціативу по відбудові, благоустрою і ремонту приміщень інституту. Студенти провели велику роботу по впорядкуванню приміщень і подвір'я інституту, заготовляли паливо, приймали активну участь у суботниках по відбудові міста і т. п.

¹⁾ Кошторис інституту за 1944—1946 pp.

Комуністична партія і Радянський уряд велику увагу приділяли також забезпеченю інституту викладацькими кадрами. У 1944—1945 н. р. на роботу в інститут було направлено директора інституту т. КРАГЛИКА У. У. і 16 викладачів. У наступні роки кількість викладачів учительського інституту зростала і в 1950 р. становила 43 чол.

Всі ці заходи дали можливість у порівняно короткий строк в основному відбудувати навчально-матеріальну базу і налагодити навчально-виховний процес в інституті.

За роки існування Кременецького учительського інституту у післявоєнний період (1944—1950 рр.) було досягнуто певних успіхів у розгортанні навчально-виховної роботи. З року в рік зростала кількість студентів інституту. Так, на 4-х факультетах інституту (історичний, мовно-літературний, природничо-географічний та фізико-математичний) у 1944 р. навчалося 140 студентів, в 1945 р. — 292, а в 1950 р. — 338 чол. Значно зрос у цей час і контингент студентів-заочників, які навчалися в інституті. Так, наприклад, у 1945—1946 н.р. в інституті навчалося 410 заочників, а в 1949—1950 н. р. — 879 чол. За роки свого існування Кременецький учительський інститут підготував 1776 вчителів, в т. ч. 927 на заочному відділі та 849 — на стаціональному відділі¹).

Сотні випускників Кременецького учительського інституту стали хорошими вчителями історії, мови і літератури, природознавства, фізики і математики семирічних і середніх шкіл Тернопільської та інших областей, серед них КОСЯК І. Г., СЕМЕНЮК І. Р., КОСТЮК Г. Г., ГОНЧАРУК О. О., ЯМЧУК Є. П., ШАШКОВ В. М. та багато інших.

У післявоєнний період, в складних умовах гострої класової боротьби з буржуазними націоналістами, велике значення на була політична робота серед студентів та населення. Активну участь у громадсько-політичному житті району і міста приймали також викладачі та студенти інституту. Вони працювали агітаторами, читали лекції на наукові і політичні теми для населення, викривали українських буржуазних націоналістів, допомагали створювати колгоспи, керували культурно-масовою роботою в місті і на селі.

Разом з цим, характеризуючи післявоєнний період діяльності учительського інституту треба відмітити і серйозні не-

¹⁾ Цифрові дані взяті з інститутського

1950 роки,

доліки, зв'язані з труднощами, що були обумовлені війною і першим післявоєнним періодом. В зв'язку з важким матеріальним становищем значна частина студентів вимушена була працювати на місцевій шахті, залізниці, крейдяних кар'єрах, в сільському господарстві і т. п. під час навчального року. Внаслідок цього частина студентів не відвідувала заняття і мала академзаборгованість. Недостатньою була також навчально-матеріальна база інституту. Кафедри інституту не були повністю укомплектовані викладачами, а частина викладачів не мала достатньої підготовки для роботи в інституті. Як свідчать матеріали перевірки інституту Обкомом КП України за 1946 і 1949 рр. на недостатньому науково-методичному рівні проводилися заняття з педагогіки, основ марксизму-ленізму, хімії, анатомії і фізіології та ін. В інституті не була розпочата науково-дослідна робота.

Незважаючи на всі ці труднощі і недоліки Кременецький учительський інститут у 1944—1950 рр. допоміг школам західних областей УРСР, зокрема Тернопільщини, у здійсненні загального семирічного навчання і, тим самим, вніс певний вклад у справу дальнього розвитку народної освіти на західноукраїнських землях.

Успішне будівництво соціалізму в нашій країні і успіхи у здійсненні соціалістичних перетворень в західних областях УРСР, що були досягнуті тут в кінці відбудовного періоду, вимагали дальнього розгортання вищої освіти, підготовки великої армії спеціалістів, особливо вчителів. Адже в цей час відбувається бурхливе зростання мережі загальноосвітніх шкіл. Досить навести такі цифрові дані: у 1945—1946 н. р. на Тернопільщині була 1101 школа, в т. ч. 738 початкових, 308 семирічних і 55 середніх шкіл, в яких навчалося 132,8 тисяч учнів. У 1950—1951 н. р. в області було 1103 школи, в т. ч. 521 початкова, 491 семирічна і 91 середня школи, в яких навчалося 177 тисяч учнів¹).

Наведені дані свідчать про те, що головна увага в розвитку шкільної мережі в 1946—1950 рр. надавалася в першу чергу поширенню середньої і семирічної освіти, в результаті чого кількість середніх і семирічних шкіл збільшилася за той час майже в два рази, а кількість початкових шкіл різко скоротилася.

1) Річні звіти Тернопільського облвно за 1945—1946 н. р. і 1950—1951 навчальний рік.

В цей же період дещо поліпшився і склад учителів. Так, на приклад, у 1945—1946 н. р. в Тернопільській області було 3794 вчителів в т. ч. 276 з вищою освітою, а в 1950—1951 н. р. — 7690 вчителів, з них 672 чол. мали вищу освіту і 2605 — незакінчену вищу освіту.

Ці цифри свідчать про те, що незважаючи на значне збільшення загальної кількості вчителів, педагогів з вищою освітою ще не вистачало, в той час як потреба шкіл в учителях V—VII класів в основному була забезпечена. Подібне становище було і в інших областях республіки.

В зв'язку з цими обставинами 4 серпня 1950 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову про реорганізацію Кременецького та інших учительських інститутів в педагогічні.

Трудящі Тернопільщини з великим задоволенням зустріли це рішення, яке було новим свідченням піклування Комуністичної партії і Радянського уряду про невпинний розвиток народної освіти в західних областях України.

З цього часу починається нова сторінка в історії інституту, історія його зростання і перетворення в один з провідних педагогічних навчальних закладів західних областей УРСР.

Постійно піклуючись про розвиток педагогічної освіти в західних областях УРСР, Радянський уряд з року в рік збільшував асигнування на розвиток інституту. Так, якщо в 1945 р. кошторис інституту становив 159.810 крб., то в 1956 р. він досяг 697.940 крб., а в 1965 р. 927.700 крб. (в новому масштабі цін).

Щедре державне фінансування створило необхідні умови для зміцнення навчальної і наукової бази в інституті. З кожним роком удосконалюється обладнання аудиторій, кабінетів, лабораторій, майстерень, агробіостанції, значно поповнюються книжкові фонди бібліотеки, яка нараховує до 140 тисяч книг.

В інституті створено цілком задовільні умови для самотанні роки освоєне і приведене в належний порядок приміщення бувшого Кременецького Будинку культури, в якому створено студентський клуб, обладнано водяне опалення в навчальних корпусах та трьох гуртожитках.

До послуг студентів створено червоні кутки в гуртожитках, спортивні зали і майданчики, їдальню, обладнано читальний зал бібліотеки на 350 місць, навчальні кабінети, в яких можуть одноразово навчатися до 560 студентів.

За успішну підготовку навчально-матеріальної бази до нового навчального року, починаючи з 1954 р. інститут кожного року нагороджується почесними грамотами МО УРСР та ЦК профспілки працівників освіти.

За роки існування педінституту значно зросли його викладацькі кадри. Так, якщо у 1950—1951 н. р. в інституті працювало 43 викладачі, з них лише 3 доценти і кандидати наук, то у 1964—1965 н. р. на 12-ти кафедрах інституту працюють 120 викладачів, в т. ч. 22 доценти і кандидати наук.

Викладацький склад інституту зростає не лише кількісно, але й якісно. Якщо у 1950—1952 н. р. наукову роботу в інституті вели лише 5 викладачів, то в 1964—1965 н. р. науково-дослідною роботою було охоплено 66 викладачів, а 33 викладачі складали кандидатські екзамени.

Значних успіхів у науково-дослідній роботі домоглися доценти ЖЕРЕБЦОВ М. О., КРАЙНЕР З. Я., КРАВЧЕНКО Л. М., КІКЕЦЬ Ю. О., ЗАХАРІН Г. П., ГОНЧАР О. Д., викладачі ХАРСЕКІН О. І., ЧЕРЕТЯНКО О. Д., МАКУХА О. І., КУЗЬМОВИЧ Л. Г. та інші.

Ректорат і кафедри інституту провели значну роботу по підготовці молодих викладачів та студентів-випускників до вступу в аспірантуру. Досить зазначити, що за останні 5 років 26 молодих викладачів та випускників інституту були прийняті в аспірантуру (БРИК М. Т., ШАНДРУК М. І., ГИНДА В. А., ШИДЛЮК Н. В., РАМСЬКИЙ Ю. С., КОВАЛЕНКО Г. Г. та інші). Всі вони — вихідці з західних областей УРСР, діти колгоспників та робітників.

В інституті здійснено ряд заходів, направлених на підвищення ролі кафедр, рад факультетів і Ради інституту в справі надання допомоги викладачам, створення для них сприятливих умов праці і забезпечення дійових форм контролю за виконанням запланованої наукової роботи.

Тематика науково-дослідної роботи викладачів інституту має актуальний характер і направлена на розв'язання важливих народно-господарських, теоретичних і методичних тем.

Крім науково-дослідної роботи викладачі проводять також велику навчально-виховну роботу. На високому науково-методичному рівні читають лекції та проводять виховну роботу доценти ГОНТАР М. І., КІКЕЦЬ Г. Ю., викладачі САВЕНКО А. В., ДРУЧОК В. П., ПОЛІЩУК Є. П., ЛИСЕНКО Г. М., МУРАВСЬКИЙ І. О., САМОЛЮК Д. О., БОВСУНІВСЬКИЙ Л. Й., КАСЬЯНЕНКО М. Д., ЛИСЕНКО О. М., ТРОШЕ-

НОК В. І., АНДРІЄВСЬКИЙ В.П., ШИМАНСЬКА О. А. та інші викладачі, які працюють в інституті багато років.

Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінили сумлінну працю нашого колективу. За досягнуті успіхи у підготовці висококваліфікованих вчителів орденами і медалями нагороджені, доценти КІКЕЦЬ Ю. О., ГОНТАР М. І., викладачі ЛИСЕНКО Г. М., АНДРІЄВСЬКИЙ В. П. та інші, 28 викладачів і адмінтехпрацівників нагороджені значком «Відмінник народної освіти» та грамотами Міністерства освіти УРСР.

Значні зміни відбулися за останні роки в кількісному і якісному складі студентів інституту. Так, наприклад, якщо у 1950—1951 навч. році в педінституті навчалося 591 студент на стаціонарному відділі та 1049 студентів на заочному відділі, то в 1964—1965 н. р. на 3-х факультетах стаціонару (фізико-математичний, природничий та факультет фізвиховання) навчаються 955 студентів, на заочному відділі — 1430 чол. та на загальнонауковому факультеті — 1423 чол., всього — 3808 студентів.

Серед студентів інституту 96,2% — українці, 55,2% — колгоспників і дітей колгоспників, 21,9% — вихідці з робітничого класу та 22,9% — із службовців. Третя частина студентів стаціонарного відділу (34%) має виробничий стаж не менше 2-х років.

Швидкі темпи розвитку інституту дали можливість з року в рік збільшувати випуск спеціалістів. Так, за 10 років (1954—1964) педагогічний інститут підготував і випустив 4068 чол., а за всі 25 років свого існування — 5844 вчителів, які успішно працюють у школах Тернопільської, Ровенської, Львівської, Чернівецької, Волинської та інших областей республіки.

Кузнею педагогічних кадрів називають наш інститут і ми пишаємося цією назвою. Саме тут гартуються молоді радянські педагоги, яким належить велика честь — рухати вперед справу народної освіти, виховувати молоде покоління активних будівників комунізму.

Серед випускників інституту багато досвідчених вчителів і працівників народної освіти, наукових працівників і викладачів середніх та вищих учебних закладів, партійних і радянських працівників. Так, наприклад, директорами Кременецьких шкіл працюють наші вихованці тт. ТАТАРСЬКА Н. В.,

КУЧЕРЕНКО К. Г., ЛИТНЬОВА В. Є., ШАШКОВ В. М.,
ГОРЯЧОВА Г. Н., зав. Кременецьким районно працює наш ви-
пускник тов. ТУНИЦЬКИЙ А. Л.; в науково-дослідних інсти-
тутах та вузах республіки працюють наші випускники тт. ТИ-
ВОНЧУК В. І., БУРБАН І. М., ГАЛАНД. М., ДУБЧАК В. А.,
ШАНСЬКИЙ Л. Й., ЯРМУШ Я. І., КИРИЧУК О. С. та бага-
то інших. Багато випускників інституту залишенні на викла-
дацькій роботі в нашему інституті, зокрема тт. КУЗЬМОВИЧ
Л. Г., ВУЙЛОВ Б. Є., ЛЕВІНСЬКА М. Г., ГЕРЦ М. І., СТО-
ЛЯР Б. Д., ГУДЗЬ П. Ф., ГАЙДУК А. Р., СЛЕДЗІН-
СЬКИЙ І. Ф. та інші, всього 27 чоловік.

Успішно працюють керівниками і вчителями шкіл тт. РО-
МАНЮК А. Й., ДРЕБКО М. В., МЕЛЬНИК Г. П., САВЧУК
М. Ф. КОНДРАТЮК І. Ф., ГНЕННИЙ Ф. С., КОРЧЕВ-
СЬКИЙ М. І., ПІДГІРСЬКИЙ І. О. та багато інших.

Новий етап у розвитку радянської вищої школи почався
після ХХ з'їзду КПРС. Рішення з'їзду, постанови ЦК КПРС
і Уряду, прийняті в наступні роки, особливо Закон про зміц-
нення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток систе-
ми народної освіти, визначили напрям і шляхи дальншого по-
ліпшення якості підготовки спеціалістів і докорінного поліп-
шення навчальної і науково-дослідної роботи вузів. Закон про
перебудову вищої освіти став програмою діяльності інсти-
туту. Керуючись постановами Партиї і Уряду колектив інсти-
туту став більше уваги приділяти удосконаленню методів
навчання і виховання студентів, проведенню педагогічної та
виробничих практик, самостійній роботі студентів, поліпшен-
ню викладання всіх дисциплін навчального плану, зокрема
сусільних наук, як основи формування комуністичного сві-
тогляду студентів.

Крім спеціальних предметів студенти почали вивчати авто-
справу, фотосправу, кіно, токарну, слюсарну, радіотехнічну
справу, почали оволодівати спеціальностями тракториста,
шофера, кінодемонстратора і т. п.

Перебудова вищої освіти на основі поєднання навчання з
сусільно корисною працею студентів в значній мірі сприяла
поліпшенню успішності студентів. Підсумки проведення курсо-
вих і, особливо, державних екзаменів свідчать про те, що
переважна більшість студентів інституту успішно оволодіває
програмовим матеріалом і уміє застосувати набуті в інституті

знання до розв'язання завдань, поставлених перед майбутніми вчителями Комуністичною партією.

Так, наприклад, успішність студентів інституту в 1962 р. становила 86%, у 1963 р. — 92,4%, а в 1964 р. — 97,3%.

Глибокі знання виявили на державних екзаменах у 1964 р. випускники фізико-математичного факультету ПАСІЧНИК О., РОЩИН В., ДІДИК Г., МЕДВІДЬ А., ВАСИЛІВ В., ГИЖУРІН В., випускники природничого факультету ЯЦИКА П. та ін., випускники факультету фізвиховання КІЧУК С. САГАЛЯНУСІН М., ФАЛЬ А., БОРТНИК Л., ХОМ'ЯК О. та інші, ви-

нов С., ЧЕТВЕРТАК В., ГРАБОВЕНКО Н. та інші, які були рекомендовані в аспірантуру та на роботу в інститут.

Перебудова роботи інституту відкрила широкі можливості для розгортання ідейно-політичного виховання студентів.

Головним в роботі партійної і комсомольської організації інституту стало виховання і прищеплення студентам таких якостей і навичок, які необхідні активним будівникам комуністичного суспільства. Важливою умовою комуністичного виховання студентів стало залучення їх до громадсько корисної праці. Важко переоцінити виховне значення таких заходів як залучення студентів до сільськогосподарських робіт в колгоспах, участь студентів в будівництві Кременецького цукрозаводу, у проведенні різноманітних робіт по удосконаленню навчально-матеріальної бази інституту (будівництво водопроводу, каналізації, укладка електрокабелю і т. п.).

Крім лекцій та лабораторно-практичних занять в інституті проводяться різноманітні заходи ідейного впливу на студентів: політзаняття в академічних групах, організована робота студентських лекторіїв та факультету громадських професій, в складі якого працюють секції піонервожатих, лекторів, громадських суддів спорту, комсомольських активістів тощо. Студенти залучаються до пропаганди політичних і наукових знань серед населення.

Значну роль у вихованні студентів відіграє також культурно-масова і спортивна робота, яка направлена на їх естетичне виховання. В інституті працюють різноманітні гуртки художньої самодіяльності та спортивні секції, якими охоплено понад 650 студентів.

Чудова природа краю, мальовничі гори, ліси, ріки і озера, м'який клімат — все це створює найсприятливіші умови для гань.

Звичайно, в навчально-виховній та науковій роботі інститу-
ту є ще ряд істотних недоліків,

Ректорат, партійна, комсомольська і профспілкова органі-
зації, у весь колектив інституту при підтримці партійних і
радянських органів, всієї громадськості, прикладають всі
свої зусилля, щоб подолати ці труднощі і недоліки і виправ-
дати високе довір'я Комуністичної партії і Радянського на-
роду.
